

Research Paper

Investigation and Evaluation of the Basic Islamic-Iranian Model of Progress

*Mohamad Nasr Esfahani¹ , Gholamali Masuminia¹, Rahele Montazer¹

1. Department of Islamic Economics and Banking, Faculty of Economics, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Use your device to scan
and read the article online

Citation: Nasr Esfahani M, Masuminia Gh, Montazer R. (2020). [Investigation and Evaluation of the Basic Islamic-Iranian Model of Progress (Persian)]. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 7(4), 526-547. <https://doi.org/10.32598/JMSP.7.4.2>

<https://doi.org/10.32598/JMSP.7.4.2>

Received: 08 May 2019

Accepted: 28 Dec 2019

Available Online: 01 Jan 2020

Key words:

Basic Islamic-Iranian model of progress, Statement by supreme leader, Critical analysis

ABSTRACT

This research was done after releasing According to the fifth item of the statement by supreme leader which was released after the of “publication of the basic Islamic-Iranian Model of Progress document” that in its fifth article has requested that was requested from universities, hawzah religious centers, and researchers scholars to evaluate this document deeply and participate in its promotion by presenting clear proposals of this document to plan a road map of country progress, by presenting clear proposals. This research has been done to respond to the above-mentioned request. In this article, we first review critiques of on the mistakes made before the process of document compilation and then critiques of on the mistakes made during the result and its compilation, execution, and feasibility of the Model. The results investigation showed that at least 49 mistakes had been made during the compilation and preparation of the Model in three stages. in three sections: at first shortcomings and defects in the pre-codification of the model, second the errors and the ongoing errors in the pattern and pattern of the model, and third the feasibility of implementing of the model. The result of the survey shows that at least forty-nine defects, errors in the three above-mentioned stages in preparation of Process model. Therefore, it seems that the published document still needs to be worked on and its realization will not be simply feasible, and. So it is necessary to eliminate its shortcomings and defects to correct and complete the Model during the two-year’s time left with the help of the elites and intellectuals to consider it during the two-year’s time which has given to eliminate the shortcomings and defects to correct and complete the model with the help of the elites and intellectuals.

JEL Classification: O10, O21, O53

* Corresponding Author:

Mohamad Nasr Esfahani

Address: Department of Islamic Economics and Banking, Faculty of Economics, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Tel: +98 (912) 1114172

E-mail: mnasr121@gmail.com

بررسی و ارزیابی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت

* محمد نصر اصفهانی^۱، غلامعلی معصومی نیا^۲، راحله منتظر^۳

۱. دانشیار، مدیر گروه اقتصاد و بانکداری اسلامی، دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

چکیده

این پژوهش در پی انتشار سند و بیانیه‌ای تحت عنوان «سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت» که در بند پنجم آن از دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمیه و صاحب‌نظران خواسته شده است که «این سند را عمیقاً بررسی کنند و با ارائه پیشنهادهای مشخص برای ارتقای آن بیش از پیش در ترسیم هدف و مسیر پیشرفت کشور مشارکت جویند»، و در پاسخ به مطالبه مذکور انجام شده است. در این مقاله در ابتدا به بررسی نقدهایی معطوف به فرایند تدوین سند و سپس نقدهای معطوف به نتیجه آن در سه بخش کاستی‌ها و نواقص پیشاتدوین الگو، اشکالات و خطاهای به‌وقوع پیوسته در نحوه و روند تدوین الگو و امکان‌پذیری اجرا و تحقق الگو پرداخته شده است. نتیجه بررسی انجام‌شده حاکی از آن است که حداقل ۴۹ مورد کاستی، اشکال و خطا در فرایند تهیه و تنظیم الگو در سه مرحله مذکور رخ داده است؛ بنابراین ظاهراً سند منتشره متنی کاملاً مطلوب و بی‌نقص نبوده و به‌سادگی تحقق آن امکان‌پذیر نیست و لازم است در فرصت در نظر گرفته‌شده، نسبت به رفع کاستی‌ها و نواقص و همچنین اصلاح و تکمیل الگو با استمداد از فرهیختگان و نخبگان اقدام شود.

طبقه‌بندی JEL: O10, O21, O53

تاریخ دریافت: ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۰۷ دی ۱۳۹۸

تاریخ انتشار: ۱۱ دی ۱۳۹۸

کلیدواژه‌ها:

الگوی اسلامی ایرانی
پیشرفت، بیانیه
مقام معظم رهبری،
سند، تحلیل انتقادی
نخبگانی

* نویسنده مسئول:

دکتر محمد نصر اصفهانی

نشانی: تهران، دانشگاه خوارزمی، دانشکده اقتصاد، گروه اقتصاد و بانکداری اسلامی.

تلفن: ۱۱۱۴۱۷۲ (۹۱۲) ۹۸+

پست الکترونیکی: mnasr121@gmail.com

مقدمه

بیست و دوم مهر سال ۱۳۹۷ سندی تحت عنوان «سند الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت» (آیت الله العظمی خامنه ای، ۱۳۹۷) همراه با بیانیه‌ای از سوی آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی منتشر شد. مقام معظم رهبری در مقدمه بیانیه خود در معرفی سند آورده‌اند: «این سند اهم مبنای و آرمان‌های پیشرفت را تدوین کرده و افق مطلوب کشور را در پنج دهه آینده ترسیم و تدابیر مؤثر برای نیل به آن را طراحی کرده است که با تحقق آن که کاری عظیم و دشوار، اما ممکن و شیرین است کشور راه پیشرفت را خواهد پیمود و طلیعه مبارک تمدن نوین اسلامی ایرانی در زیست‌بوم ایران رُخ خواهد نمود». ایشان در فرایند تدوین الگو و در ابتدای امر در باب چپستی الگو بر این موارد تأکید کرده‌اند: الگو یک سند بالادستی برای همه اسناد برنامه‌ای، چشم‌انداز و سیاست‌گذاری‌های کشور است؛ الگو یک نقشه جامع است و به ما می‌گوید به کدام سمت و به سوی کدام هدف حرکت کنیم؛ الگو باید کشور را از حرکت‌های بی‌هدف و زیگزایی و سردرگم دور کند؛ در الگو باید وضعیت مطلوب و چگونگی رسیدن از وضع موجود به وضع مطلوب تصویر شود.

بر همین مبنا و برداشتی که اعضای شورای عالی مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از منویات و بیانات مقام معظم رهبری داشته‌اند، تعریف این مرکز از الگو عبارت است از: «الگو نقشه‌ای جامع است که هدف و سمت حرکت، شیوه حرکت و نحوه رفتار جامعه را برای تحقق یافتن تحول تکاملی جامعه بیان می‌کند». لذا آنچه در اینجا مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد الگو با تعریف و مشخصات مذکور است. مقام معظم رهبری در بند پنجم بیانیه مذکور از دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمیه و صاحب‌نظران خواسته‌اند «این سند را عمیقاً بررسی کنند و با ارائه پیشنهادها مشخص برای ارتقای آن بیش از پیش در ترسیم هدف و مسیر پیشرفت کشور مشارکت جویند». این مطالبه ضمن اینکه مسئولیت و وظیفه سنگین نقد، بررسی و ارزیابی سند را متوجه کلیه علاقه‌مندان به کشور و مردم می‌کند، از جانب دیگر فرصت بدیع و بی‌بدیلی برای مشارکت فعال پژوهشگران، اندیشمندان و دانشگاهیان در اصلاح، تکمیل، تدوین و تنظیم الگویی کامل و کارآمد برای آینده ایران اسلامی پیش‌روی ما می‌گذارد. در راستای انجام این وظیفه مهم در این مقاله ابتدا به بررسی نقدهایی معطوف به فرایند تدوین سند و سپس نقدهای معطوف به نتیجه آن پرداخته می‌شود و در ادامه به برخی از مهم‌ترین موضوعاتی که لازم است در جریان اصلاح و تکمیل سند به آن‌ها پرداخته شود، در سه بخش کاستی‌ها و نواقص پیشاتدوین الگو، اشکالات و خطاهای به‌وقوع پیوسته در نحوه و روند تدوین الگو و همچنین نواقص الگو / سند منتشره و امکان‌پذیری اجرا و تحقق آن خواهیم پرداخت و در بخش آخر نتیجه‌گیری خواهیم کرد.

۱. ادبیات موضوع

با رویکرد ارزیابی الگو، دو برداشت مختلف یا تقسیم‌بندی کلی از الگو در این مقاله قابل ارائه است که در اینجا به تشریح آن‌ها می‌پردازیم.

الف) الگوی فرایندی: الگوهای فرایندی الگوهایی هستند که مراحل فرایند رسیدن به نتیجه را نشان می‌دهند. در واقع الگوهای فرایندی کمک می‌کنند تا به نتیجه برسیم، بدین معنا که اگر گام‌به‌گام بر اساس آن الگو پیش

رویم، در نهایت به نتیجه مطلوب دست پیدا خواهیم کرد.

ب) الگوی نتیجه‌ای: این دسته از الگوها در موضوعی مشخص مجموعه نتایج و راهکارهایی را به ما ارائه می‌دهند که از میان آن‌ها انتخاب صورت می‌گیرد. به بیان دیگر این الگوها بر خلاف الگوهای فرایندی مسیر رسیدن به نتیجه را ترسیم نمی‌کنند، بلکه نتیجه را بیان می‌کنند؛ به طور مثال در سیاست‌گذاری فرهنگی، فرهنگی مطلوب را به عنوان یک الگوی نتیجه‌ای ترسیم کرده و برای رسیدن به آن برنامه‌ریزی می‌کنیم (اعرابی، ۱۳۹۲: ۱۳۶-۱۳۲؛ مختاریان‌پور، ۱۳۹۵).

در این مقاله، هنگامی که از روش تهیه الگو و ارزیابی آن سخن می‌گوییم مفهوم، مدنظر از الگو، فرایندی است که مشتمل بر مراحل زمان‌بندی شده تهیه و تنظیم و پیاده‌سازی گام‌به‌گام الگوست و انتظار داریم پس از طی این مراحل الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت شکل گرفته و آماده اجرا شود و آن‌گاه که در رابطه با مبانی، آرمان‌ها، رسالت، افق، تدابیر و بر اساس محورهای پنج‌گانه مذکور از سه غایت اصلی و نهایی که می‌بایستی بعد از اجرایی شدن سند به آنها رسید - همان‌گونه که در بیانیه مقام معظم رهبری ذکر شده است - از الگو به معنا و مفهوم الگوی نتیجه‌ای سخن می‌گوییم. از آنجا که در این مقاله ابعاد مختلف الگو را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم، لازم است به طور اجمالی به پیشینه موضوع بر مبنای دو مفهوم الگوی فرایندی و نتیجه‌ای بپردازیم.

۱-۱. فرایند طراحی الگو

در زمینه نحوه و چگونگی و به عبارت دیگر فرایند طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت تحقیقات و مطالعات متعددی صورت گرفته است که به شرح زیر به برخی از آنها می‌پردازیم.

نویخت (۱۳۸۹) در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، «الگوی مطلوب توسعه ایرانی اسلامی» را ارائه کرده است. او در توصیف این الگوی پیشنهادی می‌نویسد الگوی توسعه ایرانی اسلامی که در جهت تأمین نیازهای مادی و معنوی فرد و جامعه و با هدف تقویت کرامت انسانی و تعالی اجتماعی، طراحی شده است، از سه استراتژی، چهار بسته، مشتمل بر ۱۳ اقدام اجرایی (سه عنوان متغیرهای مستقل) و ۱۷ نتیجه مقطعی، پنج برابری نتایج مقطعی و هفت هدف بخشی (به عنوان متغیرهای وابسته) و شش بُعد از ابعاد توسعه به عنوان نتیجه نهایی تشکیل شده است و ظرفیت لازم برای تحقق آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران با توجه به رقابت‌های بین المللی را دارد. **علی احمدی (۱۳۹۰)** پیش‌طرح الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را در قالب کتابی منتشر کرده است. وی در این کتاب صرفاً به بیان نکات مهم مدنظر خود برای طی فرایند طراحی الگو می‌پردازد.

شورای راهبردی پیشرفت اسلامی (۱۳۹۰) سندی تحت عنوان «نقشه راه تولید الگوی پیشرفت اسلامی مرحله پیدایش» را منتشر کرده است. در متن منتشره آمده است که انتقال نظام مبارک جمهوری اسلامی از مرحله کنونی به مرحله تکاملی الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت که مرحله میانی مرحله تاریخی دولت اسلامی محسوب می‌شود، نیازمند ظرفیت‌سازی است و این ظرفیت بدون تغییر در فعالیت‌های جریان اندیشه‌ورزی (آرمان‌خواه، مطالبه‌گر و ساختارهای اداره جامعه، به دست نمی‌آید. موضوعات انتقال نظام در سه سطح تصحیح جهت نظام، ساختارهای نظام و حوزه و دانشگاه و هر کدام در ۹ موضوع فرعی به عنوان گام‌های هر مرحله

دسته بندی شده اند.»

علی احمدی (۱۳۹۰) در متن منتشر شده تحت عنوان «نقشه راه پیشنهادی برای دستیابی به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» می نویسد: «منظور از نقشه راه که یکی از موضوعات مهم پیش روی دستیابی به الگوست، تدوین چارچوبی مفهومی است که به عنوان یک وفاق نامه، ترسیم کننده مراحل و گام های دستیابی به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بوده و حداکثر اجماع نخبگانی را دربر دارد». وی با تفکیک روش شناسی طراحی نقشه راه دستیابی به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت از روش شناسی طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، در عین هم گرایی و هماهنگی آن دو، در باب روش شناسی طراحی نقشه راه طراحی نقشه راه دستیابی به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ضمن بر شمردن اهداف و منابع مورد استفاده برای طراحی نقشه راه، ۱۲ مؤلفه را به عنوان اجزای اصلی نقشه راه معرفی کرده و سپس ۱۲ گام اجرایی و ۷۹ فعالیت اصلی را پیشنهاد می کند.

رشاد (۱۳۹۱) در «۹ گام تا الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی (نقشه راه اکتشاف مبانی معرفتی - ارزشی پیشرفت و روزی و طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت)»، هشت گام نظری برای اکتشاف منطق اکتشاف نظریه پیشرفت و طراحی الگو و اکتشاف مبانی معرفتی - ارزشی و یک گام با هشت اقدام عملی را برای ترسیم چارچوب و سیر و مسیر (نقشه راه) طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت پیشنهاد می کند. **ذوعلم (۱۳۹۱)** در مقاله ای تحت عنوان «نقشه راه طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» نقشه راه را در ۱۱ بخش مورد بررسی قرار داده و سپس مراحل چهارگانه ای برای طراحی الگو پیشنهاد کرده است.

معاونت هماهنگی و نظارت فرایندی **مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (۱۳۹۱)**، در گزارشی تحت عنوان «چیستی و مفهوم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و نقشه راه و فرایند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو» که در تاریخ ۱۳۹۱/۹/۲۵ مصوب شده است، آورده است که نقشه راه و فرایند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو در ۹ مرحله مورد بررسی و اصلاح و تکمیل قرار گرفته است و نهایتاً با تلفیق چند الگو توسط شورای عالی **مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (۱۳۹۳)**، پیش نویس الگوی پایه پیشرفت تدوین شده است.

۱-۲. ارزیابی نتیجه ای الگو / سند

محمدی (۱۳۹۷)^۱ در مطلبی با عنوان «بیان واضحات و تکرار مکررات»، می نویسد: «تقریباً یک سوم متن سند به مبانی اختصاص یافته» که وی آن ها را جمله سازی های واضح می خواند. او با نقل برخی از ۵۶ بندی که تحت عنوان تدابیر در سند آمده است، می نویسد عملاً هیچ گونه تدبیری تمهید نشده است و بسیاری از مطالب بیان واضحاتی است که بسیاری از آن ها وظایف روزمره همه حکومت هاست. او مهم ترین نقصان سند را فقدان عدد و رقم می داند.

الهی (۱۳۹۷) در مقاله ای تحت عنوان «برخی چالش های اساسی سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» اظهار می دارد: این پرسش به ذهن متبادر می شود که در غیاب اسناد موجود، چه خللی در روندهای جاری سازمان ها، نهادها و ادارات کشور ایجاد می شود؟ وی در ادامه می نویسد: «مشکل جدی در نگارش تمامی این

1. asirran.com/002fQi

اسناد وجود دارد و آن این است که این اسناد، برخاسته از همه تفکرات و اندیشه‌های کشور نیست». وی در ادامه به برخی از خلأها و نواقصی که از نظر وی سبب می‌شوند پس از ابلاغ سند هیچ اتفاقی در «واقع» نیفتد، می‌پردازد، عنوان کلی آن‌ها عبارتند از عدم توجه به تحولات دهه ۹۰، غفلت از زندگی شهری، بی‌توجهی به نقش هنر و عدم بیان نقش حوزه و دانشگاه.

کشوری (۱۳۹۷) با اشاره اینکه ۹ اشکال و ملاحظه متنی و غیرمتنی به سند منتشره دارد و با اشاره به تعدادی از اسناد مصوب و منتشره بیان می‌کند این سندی که تحت عنوان الگوی پایه الگوی پیشرفت اسلامی معرفی شده است به دو بلا مبتلا نباید شود. بالای کلی‌گویی و بالای یکسان‌نگاری توسعه غربی و الگوی پیشرفت اسلامی و در بیان یکی از ملاحظات می‌گوید که به نظر ما سند الگوی پایه دارای حجیت نیست، یعنی استناد مدل به اسلام تمام نیست؛ چون اگر قرار است الگوی پایه اسلامی باشد، باید روش استناد به اسلام را بحث کرده باشد. وی یکی دیگر از ملاحظات خود را نامشخص بودن چگونگی ترمیم سند اعلام می‌دارد.

همتی (۱۳۹۷) در گفت‌وگویی با ایکننا که تحت عنوان «رویکرد حداقلی سند الگوی پیشرفت به فقه اسلامی / ضرورت توجه به ظرفیت نظام‌سازی فقه شیعی» منتشر شده است می‌گوید: «اینکه عده‌ای در گوشه پژوهشگاه بنشینند و الگو تولید کنند، امری ناکارآمد است؛ چراکه اولاً از این طریق الگو تولید نمی‌شود، ثانیاً بر فرض تولید کارایی ندارد، ثالثاً قابل اجرا نیست. الگوها از درون دغدغه‌های اجتماعی نخبان تولید می‌شود. اینکه یک مرکز با یک گروه خاصی متکفل الگونویسی باشند، فارغ از اینکه چه افرادی با چه نقطه‌نظراتی در آنجا حضور دارند، نمی‌تواند به نتیجه مطلوب بینجامد». وی در ادامه می‌گوید: «عمده چالش الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت چالش عملی است، نه چالش نظری. ...سویا بحث کارکرد فقه برای مدل‌سازی و عملی کردن الگوی پیشرفت، فقه اسلامی می‌تواند مسئله اسلامی بودن و مشروع بودن مدل‌هایی را که درباره الگو مطرح می‌شود ضمانت کند. با وجود این، در حال حاضر فقه در سند الگو کاملاً در وضعیت انفعال قرار دارد».

لکزی (۱۳۹۷)، در گفت‌وگویی تحت عنوان «سند پایه الگوی پیشرفت فاقد پشتوانه فلسفی است» می‌گوید: «اکنون به نظر می‌رسد ابهام و تردیدی درباره این الگو وجود دارد. آیا الگو یک نقشه راه است و راهنمای عمل محسوب می‌شود یا اینکه وضعیت مطلوب را نشان می‌دهد تا از طرق مختلف به آن برسیم. اکنون معلوم نیست که کدام نگاه به الگو هست» وی در ادامه می‌نویسد: «نقد دیگر این است که نظریه پشتیبان فلسفی این مبانی و کل این سند هم مشخص نیست. درواقع نمی‌دانیم که چه نظریه و فلسفه سیاسی‌ای از این سند پشتیبانی می‌کند که باید روشن شود تا بتوان آن را به یک بحث نظری ارجاع داد. عدم توازن بخش‌های الگو نقد دیگری از سند است؛ به طوری که بخش مبانی بسیار مبسوط بیان شده، اما بخش آرمان‌ها و رسالت بسیار خلاصه است و بخش افق در حد یک صفحه و بخش تدابیر مفصل است. درواقع هر بخشی باید از تناسب حجمی برخوردار باشد. ابهامی که اساساً در چیستی الگو وجود دارد خودش را در متن نشان داده و به این سند تحمیل کرده است. نقد دیگری که به الگوی پایه وارد می‌شود این است که نمی‌تواند خود را به‌روز کند یا به عبارتی سازوکار به‌روزسازی آن مشخص نیست».

ایزدهی (۱۳۹۷)، در گفت‌وگویی تحت عنوان «متن فعلی خام و در برخی بندها از سنخ الگوی پیشرفت نیست» می‌گوید: «در برخی موارد و بندها چندان دقیق نیست و درواقع به مثابه یک سند پایه نیست». وی

در ادامه می‌گوید: «به گمان من این سند پایه یک متن خام است و در برخی موارد مصداق سند پایه نیست. بحث مبانی بیشتر جزو پیوست‌های سند است نه اینکه در متن خود سند قرار بگیرد. همچنین در برخی موارد و بندهای سند الگوی پایه بیشتر برنامۀ ارائه شده تا اینکه چشم‌انداز و الگو باشد».

غلامی (۱۳۹۷) در یادداشتی تحت عنوان «الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت؛ آنچه هست، آنچه باید» می‌نویسد: «من معتقدم این الگوی پایه، از کلمات درستی تشکیل شده، اما ترکیب و مفصل‌بندی این کلمات باهم، فرسنگ‌ها با سند پایه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت فاصله دارد و حتی بخش‌هایی از این سند، تا سطح انشائویسی و کلیات کم‌خاصیت، تنزل یافته است». وی در ادامه به ۱۰ مورد از اهم اشکالات سند پایه منتشره می‌پردازد.

۲. روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق ما در این مقاله، توصیفی - تحلیلی و بر پایه مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و مجلات معتبر علمی پژوهشی و ترویجی، آمارنامه‌های مختلف، گفت‌وگو با مشارکت کنندگان در فرایند تدوین الگو و نظرخواهی از خبرگان و غیره است.

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. کاستی‌ها و نواقص پیشاتدوین الگو

الف) آیا الگو تدوین‌کردنی است و اساساً می‌توان الگو تدوین کرد؟ به عبارت دیگر الگو نقشه عملی است یا مبنایی نظری؟ یا هر دو؟

یکی از سؤالاتی که از آغاز ذهن هر پژوهشگری را به خود جلب می‌کند چرایی نیاز جوامع به الگو است. از منظرهای متفاوتی می‌توان به این سؤال پاسخ گفت، به نظر نگارنده ریشه‌های نیاز انسان به الگو متنوع و متعدّدند، ولی نمی‌توان جامعه / سازمان و فردی را نیازمند الگو دانست، مگر اینکه بتوان برای او تصویری از آرمان و جامعه آرمانی فرض کرد. تصور جامعه آرمانی و آرمان‌شهرخواهی^۲ یکی از ویژگی‌های منحصربه‌فرد انسانی است. آرمان‌شهرها^۳ نوعی چارچوب و قالب اندیشیدن درباره مسائل حل‌ناشده زندگی‌اند و از آرمان‌ها و آماج‌هایی سخن می‌گویند که بشر برای دستیابی به آن‌ها در تلاش است. هنگامی که ذهن آدمی از بند اسطوره‌ها رست، و آرزوها در پرتو خرد و دانش دست‌یافتنی شد، تصور آرمان‌شهر از دیار اسطوره‌ها به قلمرو خرد آمد و آدمی سعادت فردی و اجتماعی را در طرح‌های اندیشیده‌ای جست که هم بازگوینده آرمان‌های او بود و هم نظام‌های حاکم را به محک آن‌ها می‌سنجید. نخستین متفکری که اندیشه آرمانی را بر برهان عقلی استوار کرد، افلاطون (۳۴۷ - ۴۲۷ پ. م)، فیلسوف یونانی بود. کتاب «جمهوری» او با بحث درباره مفهوم درست عدالت آغاز می‌شود، در روندی منطقی به شیوه هم‌پرسگی (دیالوگ) به پیش می‌رود و در جست‌وجو برای شناخت عدالت راستین، جامعه‌ای آرمانی طرح می‌افکند.

2. Utopianism.

3. Utopia.

آرمان‌شهرها بازتاب شرایط عینی جامعه‌اند. نویسندگان یا طراح آرمان‌شهر که از اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه خویش یا از اوضاع حاکم بر جهان ناخرسند است و شرایط عینی را با تصورات ذهنی و آرمان‌های مجرد خویش ناساز می‌یابد، می‌کوشد با طرحی آرمانی، وضع موجود را نفی و ارزش‌های آن را انکار کند. در این صورت، آرمان‌شهر تنها وسیله گذار از عینیت به ذهنیت و پناه بردن به تخیل صرف نیست، بلکه بازآفرینی ذهنی جامعه است به قصد انتقاد از نظام مستقر و محکی است برای سنجش وضع موجود و آشکار ساختن نارسایی‌ها و ناروایی‌هایش. از ابتدای خلقت انسان تاکنون یکی از وعده‌های پیامبران و مصلحان اجتماعی تشکیل جامعه آرمانی بوده است. به عنوان مثال در قرآن کریم آمده است: «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمَنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (قرآن کریم، ۱۳۹۹، نحل، آیه ۱۱۲)؛ خداوند (برای آنان که کفران نعمت می‌کنند) مثلی زده است: منطقه آبادی که امن و آرام و مطمئن بود؛ و همواره روزیش از هرجا می‌رسید، اما به نعمت‌های خدا ناسپاسی کردند و خداوند به خاطر اعمالی که انجام می‌دادند، لباس گرسنگی و ترس را بر اندامشان پوشانید (طبرسی، ۱۳۷۱)»؛ و یا در آیه کریمه آمده است: «وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُرًا لِّمَن يَشَاءُ لِيَمْسَ ذُرِّيَّتَهُ بِغَدَاةٍ مِّنْ نَّوْمِهِ إِذِ اسْتَضَعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجَّعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجَّعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ (قرآن کریم، ۱۳۹۹، قصص، آیه ۵)؛ ما می‌خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم».

در دوران کوتاه‌مدت حکومت امیرمؤمنان علی (ع) نه تنها خبری از غنایم هنگامت جنگی همانند زمان حاکمان پیشین نبود، بلکه وجود ناامنی‌ها و جنگ‌های شدید داخلی مشکلات حکومتی را دو چندان کرده بود، اما آن حضرت (ع) برای بهبود وضعیت زندگی مردم تلاش فراوان کردند که نتیجه آن ارتقای سطح زندگی مردم کوفه بود، چنان که خود حضرت (ع) وضعیت معیشتی مردم کوفه را این‌گونه بیان کردند: «تمام مردم کوفه دارای زندگی مرفهی هستند، حتی پایین‌ترین افراد نان گندم می‌خورند (توجه داشته باشید نان جو خوراک فقیران بود) و خانه و سرپناهی دارند و از آب آشامیدنی گوارایی (آب فرات) می‌آشامند» (ابن ابی‌شیبۀ، ۱۳۸۷؛ ابن‌شهر آشوب، ۱۳۸۹). در میان اندیشمندان مسلمان و ایرانی، ابونصر فارابی را می‌توان اندیشمندی پیشگام نامید. وی شالوده اندیشه آرمانی را ریخت و آنان که در قلمرو فلسفه؛ درباره بهترین جامعه به بحث پرداختند پیرو وی بودند. شاید بتوان فرد / سازمان و جامعه الگو را به فرد / سازمان و جامعه آرمانی ترجمه کرد. این معنا از الگو هر چند در منطوق مستندات منتشره شده ذکر نشده است، اما نمی‌توان از الگو برای جوامع سخن گفت و این مفهوم را مدنظر نداشت.

از این منظر صرفاً می‌توان از ویژگی‌ها و خصوصیات فرد / جمع - سازمان و جامعه / اجتماع الگو سخن گفت و فرد / جمع و جامعه اسوه، الگو و آرمانی را به تصویر کشید. توجه به این موضوع ضروری است که الگو به این معنا از متن اندیشه و عمل جوامع متولد می‌شود و نظام‌های بورکراتیک تنها و نهایتاً می‌توانند نقش قابل‌های ماهر و متخصص را برای آن تسهیل‌تولد و تناسل آن ایفا کنند. البته برداشت‌های مختلف دیگری از مفهوم الگو مانند الگو به مثابه نظریه - مدل^۴، الگو به مثابه پارادایم^۵ و الگو به مثابه اسوه^۶ (قرآن کریم، ۱۳۹۹، ممتحنه، آیات

4. Model Theory.

5. Paradigm.

۶. «قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ، لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»

۴، ۶) و مدینه فاضله^۷، الگو به مثابه ماکت^۸، الگو به مثابه مدل^۹، الگو به مثابه پایلوت^{۱۰}، الگو به مثابه نمونه^{۱۱} یا الگو به مثابه نقشه^{۱۲} قابل طرح است که می توان آن را به استناد مدارک تاریخی یا واقعیات بیرونی به صورت اسوه، نمونه و الگو به سر انگشت اشارت نشان داد. ولی بررسی اسناد منتشره نشان نمی دهد که الگو در این سند، نقشه های عملیاتی است و یا میانی نظری نقشه های عملیاتی برای ایجاد جامعه های آرمانی و یا توقع و انتظار ما از سند پاسخ به هردو نیاز مذکور است. سند منتشره قطعاً به معنای گوناگونی که متذکر شدیم نزدیک نیست و می توان از آن به عنوان برنامه های جامع و بلندمدت یاد کرد. پژوهشگران برنامه ریزی، برنامه ریزی را فرایند تلاش عاقلانه، عالمانه و ارادی مستمر و پویایی می دانند که انسان ها به منظور دستیابی به هدف یا اهداف مشخصی در آینده با ایجاد تغییرات مطلوب / بهینه در وضعیت موجود به عمل می آورند. البته همان گونه که می دانید می توان از انواع برنامه ریزی به اعتبارهای مختلف سخن گفت، از جمله برنامه ریزی به اعتبار نظام های اقتصادی؛ برنامه ریزی اعتبار جامعیت؛ به اعتبار الزام در اجرا؛ از نظر مدت زمان اجرا؛ به اعتبار حوزه شمول جغرافیایی برنامه؛ به اعتبار نحوه تهیه برنامه؛ به اعتبار سطح برنامه؛ بر حسب روش های برنامه ریزی؛ از نظر حوزه عملکرد (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی)؛ لذا با عنایت به انواع برنامه های که از آن سخن گفتیم سند منشره شبیه این نوع از برنامه ریزی هاست: به اعتبار نظام اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی / نظام اسلامی^{۱۳}؛ برنامه ریزی اعتبار جامعیت / برنامه ریزی جامع^{۱۴}؛ به اعتبار الزام در اجرا / برنامه ریزی مختلط^{۱۵}؛ از نظر مدت زمان اجرا / دورن گر یا بسیار بلندمدت^{۱۶}؛ به اعتبار حوزه شمول جغرافیایی برنامه / ملی^{۱۷}؛ به اعتبار نحوه تهیه برنامه / برنامه ریزی مختلط^{۱۸}؛ به اعتبار سطح برنامه / کلان^{۱۹}؛ بر حسب روش های برنامه ریزی / راهبردی^{۲۰}؛ از نظر حوزه عملکرد (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی) / همه جانبه^{۲۱}.

ب) اگر ادعا این است که این الگو مبنای اندیشه و عمل ایرانی در نیم قرن بعدی است، این ادعا مبتنی بر چه تحلیلی از وضع موجود است؟

۷. درباره مفهوم اصطلاحی مدینه فاضله تعاریف زیادی از دانشمندان و فیلسوفان رسیده است. فارابی در این باره می گوید: «مدینه فاضله؛ مدینه ای است که مقصود حقیقی از اجتماع در آن، تعاون بر امری است که موجب حصول به سعادت آدمی است. (فارابی، ۱۳۶۵). خواجه نصیرالدین طوسی نیز می گوید: «مدینه فاضله، مدینه ای است که ساکنان آن کوشش کنند که سعادت حقیقی را به دست آورند. اداره چنین مدینه ای به دست حکیمان و فاضلان باشد» (نصیرالدین طوسی، ۱۳۶۰). ملاصدرا می گوید: «مدینه فاضله، مدینه ای است که شهرهای آن برای نیل به نهایت حقیقی و خیر حقیقی با هم همکاری دارند». (صدرالدین شیرازی، ۱۳۵۴)

8. Maquette.
9. Model.
10. Pilot.
11. Pattern.
12. Map
13. Islamic System.
14. Comprehensive Planning.
15. Complex Planning.
16. Very long run / Perspective Planning.
17. National Planning.
18. Non Indicative & Non Imperative Planning/Complex Planning.
19. Macroeconomic Planning.
20. Strategic Planning.
21. General Planning.

به هر معنایی که از الگو قائل باشیم، بدون تحلیل صحیح و کامل وضع موجود، نه ما، بلکه هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند آینده‌ای برای خود تصور کند و ساختن / تغییر دادن و به استقبال آینده رفتن را تمنا کند. تحلیل آرمانخواهانه - واقع‌بینانه‌ای از وضع موجود پیش‌نیاز قطعی هرگونه آینده‌نگری و آینده‌نگاری است.

(ج) چه کسی / کسانی می‌توانند الگو تدوین کنند؟

یکی از مهم‌ترین موضوعات که بارها مورد تأکید حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری بوده است، تحول در علوم انسانی و اسلامی کردن دانشگاه‌ها و کسب آمادگی و فعال شدن حوزه‌های علمیه برای پاسخگویی به نیازهای جامعه بوده است. از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی یکی از مطالبات رهبری و مردم به‌ویژه دانشگاهیان و جوانان، اسلامی و بومی شدن دانشگاه‌ها و وحدت حوزه و دانشگاه به مثابه دو بال دستگاه و سازوکار نظام‌سازی و کادرسازی انقلاب اسلامی بوده است. حضرت امام (ره) می‌فرمایند: «فرهنگ دانشگاه‌ها و مراکز غیرحوزه‌ای به صورتی است که با تجربه و لمس واقعیت‌ها بیشتر عادت کرده است تا فرهنگ نظری و فلسفی، باید با تلفیق این دو فرهنگ و کم کردن فاصله‌ها، حوزه و دانشگاه در هم ذوب شوند تا میدان برای گسترش و بسط معارف اسلام وسیع‌تر شود» (امام خمینی، ۱۳۸۵). یا در جایی دیگر می‌فرمایند: «دانشگاه مرکز سعادت و در مقابل، شقاوت یک ملت است. از دانشگاه باید سرنوشت یک ملت تعیین شود. دانشگاه خوب یک ملت را سعادتمند می‌کند و دانشگاه غیراسلامی، دانشگاه بد، یک ملت را به عقب می‌زند» (امام خمینی، ۱۳۸۵) و تأکید می‌کنند: «روحانیون با دانشگاهی یک مسیر دارند و مسئولیت این دو طایفه از همه طوایف دیگر بیشتر است. برای اینکه اگر چنانچه به شرایط عمل بشود انسان درست می‌شود» (امام خمینی، ۱۳۸۵). در مناسبتی دیگر امام خمینی (ره) می‌فرمایند: «باید این مسئله را دنبال کنیم که دانشگاه اسلامی شود تا برای کشور ما مفید شود» و یا می‌فرمایند: «باید قبل از هر چیز دانشگاه اسلامی باشد. برای اینکه کشور هرچه صدمه خورده است، از کسانی بوده که اسلام را نمی‌شناخته‌اند» (امام خمینی، ۱۳۸۵). در جمله‌ای دیگر می‌فرمایند: «استقلال کشور ما منوط به استقلال همین دانشگاه‌ها و فیضیه‌هاست. دانشگاه و فیضیه دست به دست هم بدهند و استقلال کشور خودشان را حفظ کنند و امید خودشان را از غیر دانشگاه اسلامی و غیر فیضیه اسلامی، امید خودشان را از دیگران ببرند» (امام خمینی، ۱۳۸۵) یا در جایی دیگر می‌فرمایند: «توجه داشته باشید که اگر دانشگاه و فیضیه اصلاح بشود، کشور شما استقلال خودش را بیمه می‌کند!» (امام خمینی، ۱۳۸۵).

در همین زمینه و با بیانی دیگر مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «حقیقتاً ما نیازمند آن هستیم که یک تحول بنیادین در علوم انسانی در کشور به وجود بیاید»^{۲۲} (آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۹۳) «به نظر بنده اساسی‌ترین کار هم این است که مبنای علمی و فلسفی تحول علوم انسانی باید تدوین بشود؛ این کار اساسی و کار اولی است که بایستی انجام بگیرد»^{۲۳} (آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۹۲) ایشان در دیدار با طلاب و فضلا و اساتید حوزه علمیه قم^{۲۴} (آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۸۹) می‌فرمایند: «نظریه‌پردازی سیاسی و نظریه‌پردازی در همه جریان‌های

۱۳۹۳/۴/۱۱. ۲۲

۱۳۹۲/۹/۱۹. ۲۳

۱۳۸۹/۷/۲۹. ۲۴

اداره یک ملت و یک کشور در نظام اسلامی به عهده علمای دین است. آن کسانی می‌توانند در باب نظام اقتصادی، در باب مدیریت، در باب مسائل جنگ و صلح، در باب مسائل تربیتی و مسائل فراوان دیگر نظر اسلام را ارائه بدهند که متخصص دینی باشند و دین را بشناسند. اگر جای این نظریه‌پردازی پر نشد، اگر علمای دین این کار را نکردند، نظریه‌های غربی، نظریه‌های غیردینی، نظریه‌های مادی جای آن‌ها را پر خواهد کرد. هیچ نظامی، هیچ مجموعه‌ای در خلأ نمی‌تواند مدیریت کند؛ یک نظام مدیریتی دیگری، یک نظام اقتصادی دیگری، یک نظام سیاسی دیگری که ساخته و پرداخته اذهان مادی است، می‌آید جایگزین می‌شود؛ همچنان که در آن مواردی که این خلأها محسوس شد و وجود داشت، این اتفاق افتاد. اینکه بنده درباره علوم انسانی در دانشگاه‌ها و خطر این دانش‌های ذاتاً مسموم هشدار دادم - هم به دانشگاه‌ها، هم به مسئولان - به خاطر همین است. این علوم انسانی‌ای که امروز رایج است، محتواهایی دارد که ماهیتاً معارض و مخالف با حرکت اسلامی و نظام اسلامی است؛ متکی بر جهان‌بینی دیگری است؛ حرف دیگری دارد، هدف دیگری دارد. وقتی این‌ها رایج شد، مدیران بر اساس آن‌ها تربیت می‌شوند؛ همین مدیران می‌آیند در رأس دانشگاه، در رأس اقتصاد کشور، در رأس مسائل سیاسی داخلی، خارجی، امنیت، غیره و غیره قرار می‌گیرند. حوزه‌های علمیه و علمای دین پشتوانه‌هایی هستند که موظفانند نظریات اسلامی را در این زمینه از متون الهی بیرون بکشند، مشخص کنند، آن‌ها را در اختیار بگذارند، برای برنامه‌ریزی، برای زمینه‌سازی‌های گوناگون. پس نظام اسلامی پشتوانه‌اش علمای دین و علمای صاحب‌نظر و نظریات اسلامی است؛ لذا نظام موظف به حمایت از حوزه‌های علمیه است، چون تکیه‌گاه اوست» (آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۸۹).

ایشان در حکم آغاز دوره جدید شورای عالی انقلاب فرهنگی می‌فرمایند: «موضوع تحول و نوسازی در نظام آموزشی و علمی کشور اعم از آموزش عالی و آموزش و پرورش و نیز تحول در علوم انسانی که در دوره‌های گذشته نیز مورد تأکید بوده است، هنوز به سرانجام مطلوب نرسیده است»^{۲۵} (آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۹۳).

حال سؤال اساسی که باید بدان پاسخ دهیم این است که به فرض امکان‌پذیری و مطلوبیت تهیه و تنظیم الگوی اسلامی ایرانی آیا دانشگاه و حوزه ما هم اکنون به قدر کفایت واجد دانش و دانشمندان، واجد شرایط برای دستیابی بدین منظور هستند؟

به بیان دیگر اگر ما تا کنون نتوانسته‌ایم علوم انسانی اسلامی ایرانی و اندیشمندان و دانشمندان واجد آن را تولید و تربیت کنیم، می‌توانیم از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت سخن بگوییم؟ به‌راستی:

ذات نیافته از هستی‌بخش / چون تواند که بود هستی‌بخش

خشک ابری که بود ز آب تهی / ناید از وی صفت آب‌دهی (جامی، ۱۳۶۶)

د) ارزیابی ما از برنامه‌ها، سیاست‌های کلی و سندهای پیشین و در حال اجرا و نسبت آن‌ها با سند فعلی چیست؟

همان‌گونه که اندیشمندان بارها تأکید کرده‌اند و مقام معظم رهبری نیز اشاره کرده‌اند: «این پیوند با گذشته

است که حال و آینده را رقم می‌زند»^{۲۶} (آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۷۰). نگاهی به فرایند و تاریخچه برنامه‌ریزی در ایران و شش برنامه پیش و شش برنامه پس از انقلاب اسلامی، برنامه ایران ۱۴۰۰، برنامه چشم‌انداز ۲۰ ساله (۱۴۰۴) و عدم توفیق آن‌ها در ایجاد پیشرفت همراه با عدالت در کشور و نبود اجماع بین مسئولان اجرایی کشور و صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران برنامه و برنامه‌ریزی، نشان می‌دهد ارزیابی دقیقی از آن برنامه‌ها و ده‌ها صفحه سیاست کلی تولیدشده و هزاران برگ اسناد تولیدشده و وضعیت حال نظام برنامه‌ریزی وجود نداشته است و نسبتی بین تجارب گذشته وضعیت فعلی و متن منتشره وجود ندارد.

ه) با توجه به تأکید بر «روش علمی» روش تدوین الگو چیست و چه تفاوتی با روش تدوین برنامه‌ها، سیاست‌های کلی و سندهای پیشین و در حال اجرا دارد؟

در متن سند منتشره ادعا شده است که سند «... بر طبق روش‌های علمی و با استفاده از دستاوردهای بشری و مطالعه آینده‌پژوهانه تحولات جهانی طراحی شده...»، متأسفانه نگارندگان تا این لحظه علی‌رغم کاوش‌های مستمر و طولانی به نسخه‌ای که حاوی تبیینی از روش علمی مذکور باشد، دست نیافته است و با عنایت به مطالب مذکور در بند «ج» همین بخش، نگارندگان وجود روشی علمی برای استخراج الگوی اسلامی ایرانی را فعلاً تمنای محال دانسته و اینکه چه روشی به عنوان روش علمی مدنظر نویسندگان سند بوده است، در هاله‌ای از ابهام است و به همین جهت میزان وفاداری ایشان به آن روش نیز روشن نیست؛ بنابراین ارزیابی الگو از این بعد، امری غیرعلمی خواهد بود.

و) نظریه جامع / فرانظریه / منظومه نظری حاکم بر الگو چیست؟

صرف‌نظر از مواردی که تاکنون یادآور شدیم و با فرض اینکه کلیه اشکالات ذکر شده و کاستی‌های مذکور مرتفع شود، تولید الگو با گستره مدنظر نویسندگان محترم، الزاماً بایستی بر نظریه جامعی / فرانظریه‌ای یا منظومه فکری معلوم، مشخص، مدون، قابل قبول و در دسترسی، مبتنا یابد. بررسی‌های ما حکایت از وجود چنین پشتوانه مسنجم فکری با مشخصات پیش گفته ندارد.

ز) اگر نظریه جامع / فرانظریه / منظومه نظری وجود دارد، محصول کدام نظام نظریه‌پردازی است؟

صرف‌نظر از مواردی که تاکنون یادآور شدیم و با فرض اینکه نویسندگان به نظریه جامع، فرانظریه یا منظومه فکری معلوم، مشخص، مدون و قابل قبولی دسترسی داشته‌اند، لازم است روشن شود که این نظریه جامع، فرانظریه یا منظومه فکری محصول کدام نظام نظریه‌پردازی است.

ح) آینده‌نگاری برای نیم‌قرن چگونه و با چه روشی انجام شده است؟

آینده‌اندیشی، آینده‌پژوهشی و آینده‌نگاری ریشه در آرمان‌گرایی داشته و از آرمان‌شهرگرایی مایه می‌گیرد و ضرورت آن برای انسان نوعی غریزی و روشن‌تر از آن است که بخواهیم در مورد آن گفت‌وگو کنیم، اما نباید از خاطر دور داشت در حالی که ضرورت آینده‌نگاری بدیهی است، اما روش‌های آن متعدد، متنوع و در حال اصلاح و

تکمیل هستند و این روش ها صرفاً تلاش های سازمان یافته ای برای مقابله با محدودیت ها و آسیب های آینده نگرى هستند؛ بنابراین حداقل سؤالی که می توان از نویسندگان سند پاسخ آن را انتظار داشت این است که روشی علمی به کار گرفته شده برای پیش بینی نیم قرن آتی چیست؟

ط) گذشته، حال و آینده چگونه پیوند خورده اند؟

در صورتی که سؤالات پیشین پاسخ درستی یابند، سؤال بعدی قابل طرح، این است که تبیین وضعیت گذشته و حال و پیش بینی اوضاع آینده یا به عبارت دیگر آینده های ممکن، چگونه و با چه روشی ما را به آینده ای مطلوب رهنمون می شود؟

ی) فقدان فهم مشترک در سطح مفاهیم اولیه ای چون الگو / برنامه / مدل و توسعه / پیشرفت بین حوزه و دانشگاه و بین حکومت و مردم / بین سند نویسان و دانشمندان علوم اجتماعی کشور.

یکی دیگر از مشکلات حاد سند منتشره به دلایل مختلف از جمله به دلیل گستره موضوعی آن و برخی ابهامات که پیش از این اندکی از آن ها را بر شمردیم، فقدان فهم مشترک در سطح مفاهیم اولیه ای چون الگو / برنامه / مدل و توسعه / پیشرفت بین حوزه و دانشگاه و بین حکومت و مردم / بین سند نویسان و دانشمندان علوم اجتماعی کشور است و تأکید مقام معظم رهبری بر اینکه سند توسط مجمع، دولت، مجلس و غیره و همچنین دانشگاه ها و حوزه های علمیه و صاحب نظران نقد و بررسی و اصلاح و تکمیل شود، شاهد صادقی بر ضرورت ایجاد وفاق ملی حول سند است.

ک) عدم وجود اطلاعات و آمارهای جامع، بهنگام و در دسترس.

یکی از مشکلات تاریخی و مزمن تحلیل وضعیت گذشته و حال و آینده نگاری فقدان اطلاعات و آمارهای جامع، بهنگام و در دسترس است، مشخص نیست که با وجود این نقیصه اساسی چگونه این سه موضوع مهم سامان یافته است.

ل) ساختار سیاسی - اجتماعی کشور

در کشورهایی برنامه ریزی جامع و بلندمدت امکان پذیر است که ساختار سیاسی - اجتماعی کشور آمادگی انجام و اجرای آن را از هر جهت دارا باشد، به نظر نمی رسد که ساختار سیاسی - اجتماعی امروز کشور بدون انجام اصلاحات اساسی توان و ظرفیت لازم برای انجام و اجرای الگو را داشته باشد.

م) تمرکزگرایی و نگاه بالا به پایین و دستوری بودن الگو

همان گونه که ذکر شد، الگو برابند نظر و عمل جوامع و به ویژه اعتقاد، ارتباط وثیق و عمیق فرهیختگان و نخبگان با آرمان ها، خواسته ها و مسائل و مشکلات است. متأسفانه امروز دانشگاه های ما که محل تجمع کثیری از نخبگان کشور است، حتی نتوانسته است ارتباط مناسبی با بخش صنعت به عنوان یکی از بخش های اقتصادی جامعه برقرار کند.

۲-۳. اشکالات و خطاهای به وقوع پیوسته در نحوه و روند تدوین الگو و نواقص الگو / سند منتشره

الف) ارزیابی گذشته و تبیینی ولو ناقص از وضع موجود ارائه نشده است.

در مجموع اسناد منتشره در پایگاه اطلاع رسانی مرکز اسلامی ایرانی پیشرفت، هیچ گونه تبیینی از وضع موجود ارائه نشده است. این در حالی است که بدون ارزیابی صحیح و کامل و همه جانبه گذشته و تبیین دقیق و جامع وضعیت فعلی نمی توان از برنامه ریزی برای حال و آینده سخن گفت. همان گونه که رهبری مکرر به این موضوع اشاره کرده اند. ایشان می فرمایند: «آری، این پیوند با گذشته است که حال و آینده را رقم می زند»^{۲۷} (آیت الله العظمی خامنه ای، ۱۳۷۰) و در جایی دیگر می فرمایند: «در گذشته نباید متوقف ماند؛ همیشه گذشته پلکانی است برای پیشرفت ملت ها به سمت آینده های روشن. همچنین گذشته ها را مطلقاً نباید از یاد برد؛ همیشه باید گذشته ها را زنده نگه داشت»^{۲۸} (آیت الله العظمی خامنه ای، ۱۳۸۴) یا می فرمایند: «در دوران های گذشته ما جلوتر از دیگران بودیم، بعد از آنکه همه دنیا تقریباً یک جور حرکت می کردند، ملت هایی توانستند به یک وسیله نقلیه سریع السیری دست پیدا کنند»^{۲۹} (آیت الله العظمی خامنه ای، ۱۳۹۱) و یا در همین راستا می فرمایند: «در باب حماسه اقتصادی کاری که باید انجام بگیرد و توقع بود که اتفاق بیفتد، اتفاق نیفتاد. تلاش هایی انجام گرفت که مورد سپاس است، ولی کار بزرگی که باید در زمینه حماسه اقتصادی انجام بگیرد، همچنان در پیش روی ماست و ما موظفیم که این حماسه را به وجود بیاوریم. مسئله اساسی اقتصاد برای کشور ما و ملت ما یک مسئله مهم است»^{۳۰} (آیت الله العظمی خامنه ای، ۱۳۹۳).

ب) وضع موجود و معنی داری و عدم معنی داری فاصله آن با الگو مشخص نشده است / وضع موجود آسیب شناسی نشده است.

صرف نظر از وجود یا عدم وجود ارزیابی صحیح و کامل و همه جانبه گذشته و تبیین دقیق و جامع وضعیت موجود و صحیح یا سقیم بودن آن، تحلیل منتشر کنندگان سند از نسبت و فاصله ما با الگوی پیشنهادی ارائه نشده است و آسیب شناسی وضع گذشته و حال جامعه هدف، از سوی تدوین کنندگان سند انجام پذیرفته است.

ج) نقشه راه و فرایند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو، تلفیقی از حداقل دو نقشه راه با دو زمینه فکری و احتمالاً دو پارادایم متفاوت است (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۱).

بنا به متن منتشره (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۱) معاونت هماهنگی و نظارت فرایندی مرکز اسلامی ایرانی پیشرفت تحت عنوان «چیستی و مفهوم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و نقشه راه و فرایند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو»، مصوب ۱۳۹۱/۹/۲۵، مرکز اسلامی ایرانی پیشرفت، نقشه راه و فرایند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو در ۹ مرحله مورد بررسی و اصلاح و تکمیل قرار گرفته است در مرحله اول در ابتدا

۲۷. ۱۳۷۰/۳/۲۶

۲۸. ۱۳۸۴/۳/۳

۲۹. ۱۳۹۱/۷/۱۲

۳۰. پیام نوروزی به مناسبت آغاز سال ۱۳۹۳.

بهمن سال ۱۳۹۰ بر اساس پیشنهاد معاونت هماهنگی و نظارت فرایندی و موافقت ریاست محترم مرکز، کارگروه ویژه‌ای جهت بررسی «چیستی و مفهوم الگو» و «تهیه فرایند تدوین الگو» تشکیل شد. کارگروه ویژه، کلیه اعضا را موظف کرد که با توجه به کلیه مصاحبه‌های انجام‌یافته و با عنایت به محتوای مقالات و سخنرانی‌های کنفرانس، هریک نقشه راهی را جمع‌بندی و در جلسات ارائه کنند. این فرایند انجام شد و طی چند جلسه بحث و بررسی، هریک از اعضای کارگروه ویژه، نمودار استنتاجی خود را ارائه کردند.

از میان هفت نقشه راه ارائه‌شده، اعضا یک طرح را به عنوان طرح مادر انتخاب کردند و سپس با بررسی تفصیلی شش طرح دیگر، نقاط قوت آن‌ها را به طرح مادر افزوده و نهایتاً با تنقیح این طرح، مشترکاً نقشه راه واحدی را استنتاج و ارائه کردند. مجموعه فعالیت‌های فوق طی شش ماه، از بهمن ۱۳۹۰ تا تیر ۱۳۹۱ انجام یافت. نتیجه نهایی فعالیت‌های فوق در معاونت هماهنگی و نظارت فرایندی مرکز تنظیم، تدوین و به صورت مکتوب (ویراست اول) در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۸ به شورای مدیران مرکز ارائه شد. دو طرح تهیه‌شده توسط دانشگاه علم و صنعت (دانشگاه علم و صنعت، دانشکده مهندسی پیشرفت، ۱۳۹۱) و کارگروه ویژه در شورای عالی مرکز ارائه شد. در این جلسه مقرر شد دو گروه با همکاری و همفکری طرح مشترکی را با ادغام دو نقشه راه تهیه کنند. طی جلسات متعددی همفکری لازم صورت گرفت. محورهای مشترک دو طرح ابقا و در سایر موارد با مطالعه و تبادل نظر بیشتر راه‌کارهای مورد توافق جست‌وجو شد و سپس با حضور سه نفر از اعضای شورای عالی مرکز در خصوص مواردی که اشتراک نظر حاصل نشده بود، تصمیم‌گیری به عمل آمد و نتیجه پس از تدوین به شورای عالی مرکز ارائه شد. شورای عالی در جلسه مورخه ۹۱/۹/۲۵ پس از انجام اصلاحاتی طرح مشترک را به صورتی که در این مجموعه ملاحظه می‌فرمایید تصویب کرد.

به منظور تدوین «نقشه راه برای تحقیق و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»، علاوه بر برگزاری نخستین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با موضوع نقشه راه، طراحی و تدوین الگو در خرداد ۱۳۹۱، چندین کارگروه متشکل از استادان بنام حوزه و دانشگاه مأموریت یافتند ضمن جمع‌آوری کلیه سوابق علمی موجود کشور در این زمینه، مقالات، سخنرانی‌ها و پرسش‌نامه‌هایی که در کنفرانس توزیع شده بود را مطالعه کنند که پس از جمع‌بندی و بهره‌مندی از محتوای منتخب، پیش‌نویس نقشه راه تهیه شد. این کارگروه‌ها با استفاده از مقالات و محتوای مطرح‌شده، هفت نقشه راه ارائه دادند که در جلسات متعدد، با همکاری و همفکری صاحب‌نظران، با ادغام نقشه‌ها دو طرح به دست آمد که برای تصمیم‌گیری به شورای عالی ارائه شد. شورای عالی مرکز نیز در جلسه مورخه ۱۳۹۱/۹/۲۵ «نقشه راه طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو» را تصویب کرد که از سوی رئیس شورای عالی برای اجرا ابلاغ شد (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۵).

د) مبانی، روش و چگونگی رسیدن به نقشه راه و فرایند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو، تلفیقی در هاله‌ای از ابهام است؟

در تبیین سؤال و اشکال مطروحه در بند «د». با توجه به تأکید بر «روش علمی» و اینکه روش تدوین الگو چیست و چه تفاوتی با روش تدوین برنامه‌ها، سیاست‌های کلی و سندهای پیشین و در حال اجرا دارد؟ در بخش یکم این مقاله، اشاره کردیم که متأسفانه نگارندگان تا لحظه نگارش این مقاله علی‌رغم کاوش‌های مستمر و طولانی

به نسخه‌ای که حاوی تبیینی از روش علمی مذکور در سند منتشره باشد، دست نیافتند و با عنایت به مطالب مذکور در بند «ج» بخش یکم، وجود روشی علمی برای استخراج الگوی اسلامی ایرانی را فعلاً تمنای محال و متعسر الوصول و متعذر الحصول دانسته و اینکه چه روشی به عنوان روش علمی مدنظر نویسندگان سند بوده است را در هاله‌ای از ابهام می‌دانیم و به همین جهت میزان وفاداری ایشان به آن روش نیز روشن نیست؛ بنابراین ارزیابی الگو از این بعد، امری غیرعلمی خواهد بود. عیناً همین نکات را می‌توان در خصوص روش اتخاذشده برای رسیدن به نقشه راه و فرایند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو در تکمیل موارد اشاره‌شده در بند «ج» همین بخش مطرح کرد.

ه) مشخص نیست که متن منتشره می‌خواهد نقشه راه برنامه باشد و یا نقشه راهی برای تهیه برنامه.

صرف‌نظر از درستی یا نادرستی این تلقی که متن منتشره نقشه راه است، روشن نیست که این نقشه راه یک برنامه است یا نقشه راهی برای تهیه یک برنامه. به عبارت دیگر مستندات منتشره به‌وضوح روشن نمی‌کنند که مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نقشه راه تهیه برنامه پیشرفت کشور را تهیه کرده است و یا نقشه راه برنامه را و ما بر مبنای این متن باید متعاقباً منتظر برنامه باشیم یا در انتظار تهیه برنامه بر مبنای دستاوردها و رهنمودهای مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

و) بر مبنای نقشه راه مصوب شورای عالی، الگوی گام‌های ۲۶ یا ۲۷ گانه طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو (۱۵ گام اول در ۹ ماهه اول و ۱۱ گام دوم در ۲۱ ماه / فروردین ۹۵) بایستی باتمام رسیده باشد، اما بعد از هفت سال، ادعا شده است که «الگوی پایه» ارائه شده است. منظور از الگوی پایه در اسناد منتشره روشن نیست. همچنین مشخص نیست که آیا آنچه ارائه‌شده محصول گام ۱۵ از گام‌های ۲۷ گانه است یا گام ۱۹ آن.

ز) دستاوردهای قطعی / محصول نهایی هر گام مانند گام‌های ۴ تا ۹ و ۱۵ تا ۱۸ چیست؟

ح) در متن انتشار یافته آمده است: «سند اهمّ مبانی و آرمان‌های پیشرفت را تدوین کرده ...»؛ بنابراین الگو به مثابه برنامه به الگو به مثابه سند تقلیل یافته است.

ط) در متن انتشار یافته آمده است: «سند اهمّ مبانی و آرمان‌های پیشرفت را تدوین کرده و افق مطلوب کشور را در پنج دهه آینده ترسیم و تدابیر مؤثر برای نیل به آن را طراحی کرده است که با تحقق آن که کاری عظیم و دشوار، اما ممکن و شیرین است کشور راه پیشرفت را خواهد پیمود و طلایع مبارک تمدن نوین اسلامی ایرانی در زیست‌بوم ایران رُخ خواهد نمود» که موارد زیر در خصوص آن قابل طرح است:

۱. در باب ترتب منطقی مبانی، آرمان‌ها، افق مطلوب و تدابیر سخنی گفته نشده است و معلوم نیست که چگونه تدابیر از افق مطلوب و از آرمان‌ها و مبانی استخراج شده است و نسبت این‌ها با یکدیگر چیست؟

۲. منظور از «طراحی» در عبارت مذکور به غیر از ذکر مواردی تحت این عنوان در متن منتشره است؟

ی) کلی و تفسیربردار بودن برخی بندهای سند منتشره.

ک) عدم وجود / روشن نبودن / صحیح نبودن رابطه / روابط علی و معلولی.

ل) با ثبات در نظر گرفتن شرایط و عدم توجه به تغییرات و تحولات و سرعت آن در ۵۰ سال آینده در هنگام تدوین سند و ارائه سندی ایستا.

م) در نظر نگرفتن نظام بوروکراتیک ضعیف و فاسد و ناتوان برای اجرای سند.

ن) آرمان گرایی مفرط و عدم توجه به محدودیت‌ها نظیر کمیابی / هزینه فرصت و ضرورت انتخاب و اولویت بندی (س) فقدان ضمانت اجرا.

ع) این گزاره که علاقه مند به دهم یا هفتم شدن در دنیا در ۵۰ سال آتی هستیم به این معنی است که بر عناصر / مؤلفه‌ها و مقولات قابل مقایسه‌ای تاکید داریم و از لوازم پذیرش این گزاره، وجود تعاریف و شاخص‌های یکسان با قابلیت مقایسه و تطبیق است و بنابراین دگر باشی الگو را تحدید و تهدید می کند.

۳-۳. امکان پذیری اجرا و تحقق الگو

الف) از آنجا که مراحل پیشاتدوین و حین تدوین الگو به درستی طی نشده است، روشن است که متن منتشره به دلیل مشکلات پیش گفته آرزوهایی را به انضمام برخی گزاره‌هایی که گاه در متون مقدس و قانون اساسی به بیانی دیگر مکرر آورده شده است، باز نویسی کرده است.

ب) سند منتشره فاقد دیدگاهی روشن و مشخص در خصوص فرایندهای بین المللی، منطقه‌ای و ملی و همچنین روند تحولات طبیعی و ضروری ساختارها و کارکردها طی ۵۰ سال آتی است و نقیاً و اثباتاً در این ابواب سخنی ندارد و این در حالی است که تدابیری برای مثلاً «پی ریزی و گسترش نهضت کسب و کار هنرهای نمایشی و ...» در این سند آورده شده است؛ بنابراین امکان پذیری اجرای آن در هاله‌ای از ابهام قرار دارد.

ج) برای اینکه در افق سند منتشره ایران «در سال ۱۴۴۴ ایران از نظر سطح کلی پیشرفت و عدالت، در شمار چهار کشور برتر آسیا و هفت کشور برتر دنیا شناخته شود و دارای ویژگی‌های برجسته جامعه اسلامی و خاستگاه تمدن نوین اسلامی ایرانی است و...» باشد، شرط لازم رشدی دورقمی برای سال‌های متمادی و حداقل پنج دهه آتی است (تیراوی ۲۰۰۳، ۳۱). البته با توجه به تجربه پنج دهه گذشته کشور و به ویژه چند دهه اخیر همان گونه که نیلی (۱۳۹۶) در سخنرانی در دومین کنفرانس اقتصاد ایران با عنوان «ارائه شرایط اقتصاد کشور و معرفی طرح جامع مطالعات اقتصاد ایران» اظهار داشت، وضعیت شاخص‌های مهم عملکرد اقتصاد طی فاصله سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۹۰ نشان دهنده فاصله زیاد عملکرد بلندمدت اقتصاد ایران با حد مطلوب است. در این بازه زمانی، متوسط نرخ رشد شاخص قیمت مصرف کننده برابر با ۱۸/۹ درصد، متوسط نرخ بیکاری ۱۲ درصد، متوسط نرخ رشد سرانه اقتصادی ۳/۸ درصد و ضریب جینی در محدوده ۳۸-۴۲ درصد بوده است که حاکی از متوسط نرخ رشدی حدود چهار درصد است. وی همچنین اظهار می دارد: «الگوی کلان سنجی طرح جامع مطالعات اقتصاد ایران نشان می دهد در صورت تداوم روند بلندمدت اقتصاد، نرخ رشد اقتصادی سرانه در محدوده ۱ تا ۲ درصد

قرار خواهد گرفت» و از آنجا که اساساً رشد دورقمی با توجه به روندهای (بارو، ۲۰۰۷، ۳۲) جاری و گذشته (بارو، ۲۰۰۴، ۳۳؛ تودارو، و اسمیت، ۲۰۰۹، ۳۴) و همچنین محدودیت‌هایی که برای حفظ سطح و نرخ رشد (رومر، ۲۰۱۲، ۳۵) طی پنج دهه آتی وجود دارد، عملاً دسترسی به رشد مذکور امکان‌پذیر نیست.

د) چه کسی یا کسانی می‌توانند الگو را اجرا، عملی و محقق کنند؟ به دلیل ناتوانی نظام اجتماعی و فرهنگی و تربیتی فعلی کشور در تربیت انسان‌هایی تراز انقلاب اسلامی و با تأکیدات مکرر مقام معظم رهبری^{۳۶} مقرر شده است نظام آموزش و پرورش برای تعلیم و تربیت انسان‌هایی تراز جامعه اسلامی تحول یابد و بدین منظور سندی تحت عنوان «سند تحول آموزش و پرورش» پس از سال‌ها مطالعه و بحث و بررسی، تدوین و به تصویب رسیده است^{۳۷}، بنابراین به نظر نمی‌رسد که نظام فعلی آموزش و پرورش ما پیش از تحول بنیادین قادر به تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش چنین انسان‌هایی باشد.

ه) نقش نسل آتی و جوانان در این سند منفعل است یا فعال؟ اگر بپذیریم که نقش و جایگاه آن‌ها در این سند مشخص نیست یا منفعل است، به‌راستی این سند برای چه کسانی تنظیم شده است؟

و) سازوکار تجدید نظر و حک و اصلاح و روزآمد کردن سند به طور شفاف و معلوم مشخص نیست؟

ز) یکی از مشکلات دیگر این سند، عدم توجه به الزامات تحقق سند است که به برخی از آن‌ها اشاره کردیم.

ح) یکی از مشکلات کشور ما تراکم قوانین، اسناد، سیاست‌ها و مقررات است.

ط) وجود اسناد و برنامه‌های دیگر با اولویت بالاتر.

ی) فقدان نظام انگیزشی در سند.

ک) عدم توجه به تغییرات و تحولات شتابان و روند پرفرازونشیب آن‌ها.

ل) موانع و نارسایی‌های ساختاری - کارکردی تهیه و اجرایی برنامه‌ها و ناکارآمدی روزافزون نظام اجرایی کشور.

م) عدم توجه به تحول مفاهیم در طی زمان.

32. Barro

33. Barro & Sala-i-Martin

34. Todaro & Smith

35. Romer

۳۶. «دستگاه آموزش و پرورش احتیاج به نوسازی دارد؛ شماها هم شعار دادید، گفتید که باید اصلاح شود. بله، حتماً احتیاج دارد به نوسازی؛ چون، هم فرسوده است، هم آن روزی هم که تازه به وجود آمد دارای عیوبی بود. در آموزش و پرورش ما همان روزی هم که تازه بود و این‌چون فرسوده و کهنه و زمان گذشته و آسیب‌دیده نشده بود، عیوب اساسی‌ای وجود داشت که همان عیوب هم تا امروز باقی مانده. وسیله این تحول، در درجه اول عبارت است از «سند تحول» / (آیت الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۹۷) ۱۳۹۷/۲/۱۹.

۳۷. «مهندسی فرهنگی و موضوع تحول و نوسازی در نظام آموزشی و علمی کشور اعم از آموزش عالی و آموزش و پرورش و نیز تحول در علوم انسانی که در دوره‌های گذشته نیز مورد تأکید بوده است، هنوز به سرانجام مطلوب نرسیده است، به تعویق افتادن این امور خسارت بزرگی متوجه انقلاب اسلامی خواهد کرد، بنابراین باید این امور جدی‌تر گرفته شود و با یک بازنگری و برنامه‌ریزی جدید طی مدت‌زمان معقول و ممکن به سرانجام خود برسد» / (آیت الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۹۳) ۱۳۹۳/۷/۲۶.

۴. بحث و نتیجه گیری

از آنجا که حداقل ۴۹ مورد چالش و مشکل در فرایند تهیه الگو در سه مرحله پیشا و حین تهیه، تنظیم و تدوین الگو و روند آن و همچنین امکان پذیری اجرا و تحقق الگو / سند منتشره قابل احصاست و کاستی ها و نواقص اشکالات و خطاهای متعددی در این فرایند به وقوع پیوسته است، مطلوبیت و امکان پذیری الگو در حاله ای از ابهام قرار دارد و لازم است در فرصتی که تا سال ۱۴۰۰ و آغاز اجرای الگوی در نظر گرفته شده است، نسبت به رفع کاستی ها و نواقص و همچنین اصلاح و تکمیل الگو با استمداد از فرهیختگان و نخبگان حوزه و دانشگاه و سایر مراکز پژوهشی اقدام شود. غفلت از رفع نواقص و کاستی های الگو، موجب می شود که این الگو به سرنوشت برنامه های توسعه میان مدت کشور، برنامه چشم انداز ۱۴۰۴ و ایران ۱۴۰۰ در هفت دهه گذشته دچار شود و نسل های آتی صرفاً و حداکثر از آن ها به عنوان متونی آموزشی و پژوهشی و عبرت آموز یاد کنند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

همه اصول اخلاقی در این مقاله رعایت شده است. شرکت کنندگان اجازه داشتند هر زمان که مایل بودند از پژوهش خارج شوند. همچنین همه شرکت کنندگان در جریان روند پژوهش بودند. اطلاعات آن ها محرمانه نگه داشته شد.

حامی مالی

این پژوهش هیچگونه کمک مالی از سازمانهای دولتی، خصوصی و غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در آماده سازی این مقاله مشارکت داشته اند.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

References

- Aarabi, S. M. (2013). [Process and outcome patterns in the Islamic Iranian model of progress (Persian)]. In Deputy for Planning for the Development of the Islamic Iranian Model of Progress (Ed). *Discourses on the basics, concepts and methodology of the Islamic Iranian model of progress*. Tehran: Vice President for Strategic Planning and Oversight. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/2977228>
- Aliahmadi, A. R. (2011). [*Sketch of Islamic Iranian of progress pattern* (Persian)]. Tehran: Tolide Danesh. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/2319104>
- Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic growth*. Cambridge: MIT Press. <https://books.google.com/books?id=jD3A-SoSQJ-AC&dq>
- Barro, R. (2007). *Macroeconomics: A modern approach*. Boston: Cengage Learning. https://books.google.com/books?id=g_y0c-JLbDA4C&dq
- Center for the Islamic Iranian Model of Progress. (2015). [*The draft documents of the basic Iranian Islamic model of progress were reviewed* (Persian)]. Tehran: Center for the Islamic Iranian Model of Progress. <http://nashr.olgou.ir/sites/default/files/mahnameh/K-29.pdf>
- Center for the Islamic Iranian Model of Progress. (2012). [*What is the meaning and concept of the Islamic Iranian model of progress and road map and design process, editing, approval, and monitor of the model* (Persian)]. Tehran: Center for the Islamic Iranian Model of Progress. <http://www.olgou.ir/downloads/roadmap/Finalmap.pdf>
- Center for the Islamic Iranian Model of Progress. (2016). [Introduction to Center for the Islamic Iranian Model of Progress (Persian)]. Retrieved from <http://nashr.olgou.ir/sites/default/files/mahnameh/Ashenaei%20ba%20Markaz.pdf>
- Elahi, A. (2018). [Some of the main challenges of the Islamic Iranian model of progress document (Persian)]. Retrieved from <https://www.mehrnews.com/news/4597033/>
- Farabi, M. I. M. (1986). [*The opinions of the people of the utopia* (Arabic)]. Beirut: Dar al-Mashregh. <https://www.noorlib.ir/View/fa/Book/BookView/Image/58176>
- Gholami, R. (2018). [Islamic Iranian basic pattern, what is, what to do (Persian)]. *Sadra*, (26-27), 211-14. <https://bit.ly/3fPI4Vs>
- Hemmati, H. (2019). [The minimal approach of the progress model document to Islamic jurisprudence / the need to pay attention to the sys-tematizing capacity of Shiite jurisprudence (Persian)]. Retrieved from <https://iqna.ir/fa/news/3777948/>
- Ibn Abi Shibat, A. I. M. (2008). [*Classified in hadiths and monuments (mosnaf Ibn Abi Shibat fi al-ahadith va al-asar)* (Arabic)]. Vol. 8. Beirut: Dar al-Fekr li al-Tebaata va al-Nashr va al-Toozeie. <https://www.noorlib.ir/View/fa/Book/BookView/Image/27673>
- Ibn Shahr Ashoob, M. I. A. (2010). [*Virtues of Abi Talib family (managheb ala Abi Talib)* (Arabic)]. Vol. 1. Qom: Al-Maktab al-Heydariyah. <https://www.noorlib.ir/View/fa/Book/BookView/Image/20242>
- Iran University of Science and Technology, the School of Progress Engineering. (2012). [Proposed roadmap for achieving the Islamic-Iranian model of progress (Persian)]. Retrieved from Not Found Link
- Izadhi, S. S. (2018). [The current text is crude and in some paragraphs is not of the pattern of progress / the two main objectives of the leadership call to complete the basic document (Persian)]. Retrieved from <https://iqna.ir/fa/news/3763921/>
- Jami, A. I. A. (1987). [*Seven throne (haft awrang)* (Persian)]. Modarres Gilani, M., Ed. Tehran: Saadi. <https://lib1.ut.ac.ir:8443/site/catalogue/1037799>

- Keshvari, A. (2018). [We have 9 remarks about the proposed document of the basic model of progress / The model of citing this document to Islam is not known (Persian)]. Retrieved from <https://pishraft-varamin1.blog.ir/1397/09/01/>
- Khamenei, S. A. (2018). [The call of leader of the revolution to complete and promote the basic Iranian Islamic model of progress (Persian)]. Retrieved from <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=40693>
- Khamenei, S. A. (1991-2018). [Statement archive (Persian)]. Retrieved from <https://farsi.khamenei.ir/speech>
- Khomini, R. (2006). [*Sahifa Imam Khomini (scripture of Imam Khomini)* (Persian)]. Tehran: Imam Khomeini Publishing House. <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/1025440>
- Lakzaee, Sh. (2019). [The basic document of the model of progress lacks philosophical support / the content of the meetings of the think tanks is not reflected much in the text (Persian)]. Retrieved from <https://iqna.ir/fa/news/3759933/>
- Nasir al-Din al-Tusi, M. I. M. (1981). [*Nasirean ethics (Akhlagh-e Naseri)* (Persian)]. Minavi, M., & Heidari, A. R., Eds. Tehran: Kharazmi. <https://lib1.ut.ac.ir:8443/site/catalogue/862432>
- Nili, M. (2017). [*Presenting the economic conditions of the country and introducing the comprehensive plan of Iranian economic studies* (Persian)]. Paper presented at 2nd Iranian Economic Conference, Rayzan International Conference Centre, Tehran, Iran, 16 December 2017. <http://conference.imps.ac.ir/cie/Default.aspx?PageName=News&ID=190&Language=1&title=>
- Nobakht, M. B. (2010). [Optimal model of Iranian Islamic development (Persian)]. In Center for the Islamic Iranian Model of Progress (Ed). *The first meeting of strategic ideas* (pp. 237-51). Tehran: Center for the Islamic Iranian Model of Progress. <https://bit.ly/2Bhembq>
- Mohammadi, J. (2018). [A critique of the document of the Iranian-Islamic model of progress (Persian)]. Retrieved from <https://www.asriran.com/fa/news/635916/>
- Quran. (2020). [An-Nahl, ayah: 112 (Arabic-Persian)]. Retrieved from <http://www.parsquran.com/data/show.php?lang=far&sura=16&ayat=0&user=far&tran=1>
- Quran. (2020). [Al-Qasas, ayah: 5 (Arabic-Persian)]. Retrieved from <http://www.parsquran.com/data/show.php?user=far&lang=far&ayat=1&sura=28>
- Quran. (2020). [Al-Mumtahanah, ayahs: 4 & 6 (Arabic-Persian)]. Retrieved from <http://www.parsquran.com/data/show.php?user=far&lang=far&ayat=1&sura=60>
- Rashad, A. A. (2012). [Nine steps to the pattern of Islamic Iranian Islamic progress (the roadmap for exploring the epistemological foundations of the value of progress and designing the Islamic Iranian model of progress) (Persian)]. In Center for the Islamic Iranian Model of Progress (Ed). *Roadmap for editing and designing the Islamic Iranian model of progress* (pp. 44-7). Tehran: Center for the Islamic Iranian Model of Progress. <http://nashr.olgou.ir/sites/default/files/mahnameh/1%20a.pdf>
- Romer, D. (2012). *Advanced macroeconomics*. 4th Ed. New York: McGraw-Hill Education. <https://www.mheducation.com/highered/product/advanced-macroeconomics-romer/M9780073511375.html>
- Sadr al-Din Shirazi, M. I. E. (1975). [*Principle and Akhirah (al-Mabda'e va al-Maad)* (Arabic)]. Tehran: Iranian Philosophical Society. <https://www.noorlib.ir/view/fa/book/bookview/text/11706>
- Strategic Council Model of Islamic Progress. (2011). [Roadmap for producing a model of Islamic progress - the stage of creation (Persian)]. Retrieved from <https://bit.ly/311uRDD>
- Tabarsi, F. I. H. (1991). [*Interpretation of collector societies (tafsir jawamie al-jamie)* (Persian)]. Gorji, A., Ed. Tehran: Tehran University Press. <https://lib1.ut.ac.ir:8443/site/catalogue/2182>

- Thirlwall, A. P. (2003). *Growth and development: With special reference to developing economies*. 7th Ed. London: Palgrave Macmillan. <https://books.google.com/books?id=O4a2QgAACAAJ&dq>
- Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2009). *Economic development*. 10th Ed. Boston: Pearson Education Limited. <https://books.google.com/books?id=VODtAAAAMAAJ&dq>
- Zoelm, A. (2012). [Roadmap for designing the Islamic Iranian model of progress (Persian)]. In Center for the Islamic Iranian Model of Progress (Ed). *Roadmap for editing and designing the Islamic Iranian model of progress* (pp. 92-105). Tehran: Center for the Islamic Iranian Model of Progress. <http://nashr.olgou.ir/sites/default/files/mahnameh/1%20a.pdf>